

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ

TARİHİN SONU VE SON İNSAN¹

THE END OF HISTORY AND THE LAST MAN

Yusuf ÇİFCİ

Dr.Öğr.Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Siyaset ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı,
ysf_CFC@hotmail.com
Orcid: 0000-0001-6453-0084

Fukuyama, 1988-1989 Eğitim/Öğretim döneminde, John M. Olin Demokrasinin Teori ve Pratiğini Araştırma Enstitüsü'nde verdiği "Tarih'in Sonu" başlıklı konferanstan yola çıkarak öncelikle "Tarih'in Sonu" isimli makalesini yazmış daha sonra ise "Tarihin Sonu ve Son İnsan" adlı kitabını tamamlamıştır. Kitap beş bölümden oluşmaktadır. Beşinci bölüm Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" adlı makalesinden müteşekkil olup, önceki dört bölüm ise beşinci bölümdeki "Tarih'in Sonu" tespitinin tarihsel-sosyolojik-felsefi ve siyasal arka planını oluşturmaktadır. Kitabın temelinde yatan sorular şunlardır: "İlerleme diye bir şey var mıdır?" ve "Evrensel (liberal demokrasi merkezli) bir insanlık tarihi çizmek olanaklı mıdır?" Fukuyama, bu iki soruya da olumlu bir yanıt vermekte ve bu tezlerini özellikle meşruiyet krizi merkezinde temellendirmektedir.

20. yüzyıldaki gelişmelerin entelektüel bir krizi beraberinde getirdiğinden bahsedilmektedir. Bu entelektüel kriz, insanlığı karamsar bir boyuta sürüklemiştir. Bu karamsarlığın temel nedeni ise, bilimsel yenilikler (Atom bombası ve diğer teknolojik gelişmeler) ve bu yeniliklerin getirmiş olduğu "aynı" düşünme biçimlerinin ortaya çıkmasıdır. Diğer taraftan 18. ve 19. yüzyılda çok güçlü bir devir yaşamış olan güçlü devletlerin birer birer zayıflaması ve imparatorlukların dağılması (Osmanlı İmparatorluğu, Rus İmparatorluğu vd.) ve 20. yüzyılda özellikle liberal demokrasiye geçen devletlerin bir bir çoğalması (1974 – Portekiz Caetano Rejimi'nin Devrilmesi, 1974 – Yunanistan Albaylar Yönetimi'nin Devrilmesi, 1975 – İspanya Francisco Franco'nun Ölümü, 1980 – Türkiye Darbesi-Devrimi-İhtilali) ve de dünyayı iki tahayyüli bloğa ayırdığı düşünülen Sovyet Rusyası'nın içine girmiş olduğu kriz, Fukuyama'ya göre; evrensel meşruiyet merkezi olarak liberal demokrasiye işaret etmiştir. Fukuyama, bu durumu şu ifadelerle açıklamaktadır: "Bugün ne komünist sol, ne de otoriter sağ, bir hükümete meşru bir temel olabilecek ciddi bir konsepte sahiptir." (Fukuyama, 2012:72). Bütün ulusal ve uluslararası alandaki tek meşruiyet dairesi liberal demokrasidir. Bu durumu kanıtlayan bir başka gelişme ise, özellikle 1990'lı yıllarda başlayan ekonomik liberalleşme programlarının hemen hemen dünya çapında bir uygulama alanı görmesi olmuştur.² En nihayetinde ise otoriter ve totaliter sistemlerin ve de merkezi plan ekonomisinin içine girdiği kriz, evrensel tarih algısını ortaya çıkarmıştır.

¹ Profil Yayınları, 1992, İstanbul

² Burada ekonomik liberalleşme politikaları olarak ifade edilen politikalar zincirine Özal dönemi Türkiye'si'nin de dâhil olduğu bilinmektedir. Nitekim 28 Ocak Kararları ve 32 Sayılı Kararname olarak tarihe geçen düzenlemelerin bu dönemde yapıldıkları fark edilmektedir. (Öztürk ve Özyakışır,2008: :334-341).

Liberal demokrasi merkezinde alt yapısı oluşturulan ilerleme ve gelişme fikrinin, evrensel bir tarihi oluşturup / oluşturamayacağı düşüncesi bu kitapta sorgulanan temel önermedir. Bu bağlamda Fukuyama, bu evrensel tarih anlayışını ve tarihin sonu fikrini Hristiyan teolojisi içindeki dünyanın sonu ve kıyamet gibi fikirlere bağlamaktadır. Ancak Fukuyama, felsefi olarak bu fikirleri Kant ve Hegel'in tarih konusunda yazdıklarına ve Alman İdealizmi'ne yaslandırmaktadır. Fukuyama'ya göre; tarih yazımı içinde liberal toplumlar, toplumsal örgütlenmenin eski biçimlerinin çelişkilerini taşımamaktadırlar dolayısıyla liberal demokrasiler diyalektiğin sonunu oluşturmaktadırlar. Bu doğrultuda Fukuyama'nın şu sorusunun yanıtı önemlidir: "Liberal demokrasiden başka kültürel çıkış ve varış noktası var mıdır? (Fukuyama, 2012:106)" Bu sorunun yanıtı, insanın en temel dürtülerinden bir tanesi olan "arzu mekanizması" ve 20. yüzyıldaki "doğa bilimlerinin yükselişinde" gizlidir. Çünkü doğa bilimlerindeki inanılmaz değişim bütün ülkelerin arzularını ortak hale getirmiştir. Bu dönemde bütün ülkeler modern doğa bilimi ile kapitalizme eklenmenin peşine düşmüşlerdir. Dolayısıyla doğa bilimlerinin gelişmesi kapitalizmi kaçınılmaz kılmaktadır (Fukuyama, 2012:131). Özellikle doğa bilimleri amaca yönelik bir tarihsel gelişime temel olabilecek olası bir mekanizmayı teşkil etmektedirler. Kısacası modern doğa bilimi evrensel bir arzu olmuş ve aynılaşan tüketim kültürünün en büyük devindiricisi haline almıştır. Bu açıdan liberalizm tek hakikat, liberal demokrasi tek hakiki meşruiyet alanı ve liberal birey ise 'son insan'dır.

Peki "Son İnsan"a giden yolda insanın hangi duygusu yönlendirici bir rol oynamaktadır?" Bu soruya Fukuyama, Hegel'in "kabul görme" olgusuyla Eski Yunan dilinden devşirdiği; 'megalothymia', 'isothymia' ve 'thymos' kavramları ile "son insan"ın psikolojik haline işaret ederek bir açıklama getirmektedir. Hegel'in şu ifadesi Fukuyama'nın çıkış noktasını oluşturmaktadır: "Bir birey ancak başka insanlar tarafından kabul edildiğinde kendisinin bilincine varabilir." (Fukuyama, 2012:197) Burada özellikle Hegel'in köle efendi diyalektiğinden bahsetmek gerekmektedir. Çünkü Hegel'in köle ve efendi olarak iki uç kavramda ifade ettiği demokrasideki yöneten ve yönetilen ilişkisidir. Fukuyama'ya göre liberal demokrasi, bu iki ucu bir araya getirip sentezlediği için insanlık tarihinin gerçek motoru olan "kabul görme" arzusu liberal demokraside kendini bulmuştur. Bu anlamda ulus devlet ise efendi ve köle ahlakının bir örgütte sentezlenmiş hali olarak ortaya çıkmaktadır. (Fukuyama, 2012:262-269).

"Tarih'in sonunda artık liberal demokrasilerin ciddi rakipleri kalmadığında ne olacak?" sorusunu yanıtlayan Fukuyama, diğer toplumlar liberal demokrasiye intibakını yap(tır)ana kadar, bütün toplumların evrensel bir doğru olarak liberal demokrasi peşinde koşacağını ifade etmektedir. Çünkü henüz bütün toplumlarda liberal demokrasi hâkim olmamıştır. Ancak liberal demokrasinin tek gerçeklik olmayışının nedeni iletişimsizliktir. Fukuyama'ya göre demokrasi, en mantıklı ve insanın kültürler üstü genel özelliklerine en çok uyan politik sistemdir (Fukuyama, 2012:284). Komünizmin çöküşüyle beraber bireysel öz çıkarın tam anlamıyla zaferi yaşanmıştır. En nihayetinde liberal demokrasiye bağlanmayan diğer bütün toplumlar da liberal demokrasiye geçtiklerinde tarihin sonu gelmiş olacaktır. Çünkü birey bağlamında kabul görme arzusu, uluslararası ilişkiler bağlamında da geçerli olup, devletlerin uluslararası arenada "kabul görme"leri için, liberal demokrasiyi benimsemeleri gerekmektedir. Bu doğrultuda "Uluslararası arenada ulusal çıkarın korunması, liberal demokrasiyi zorunlu kılmaktadır" denilebilir. Nitekim Fukuyama'ya göre 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra kurulan / kurulacak olan bütün ulus devletlerin liberal demokrasiye geçişini beklemek için pek çok haklı neden vardır. Bu nedenlerin en belirleyicisi ise, liberal demokrasinin, insanları kendilerinin efendileri haline getirmesidir.

Fukuyama temel tezini liberal demokrasi ile çeperleyerek; "Faşizm ve komünizm silindikten sonra liberal demokrasinin özünde hala çelişkiler olacak mı?" sorusuna yanıt aramaktadır. Burada ise 'megalothymia' ve 'isothymia' kavramlarından bahsetmek gerekmektedir. "Megalothymia'dan ya da 'kabul görme isteği'nin eşitlenmesinden sonraki veyahut da liberal demokrasinin bütün toplumlara girmesinden sonraki durum ne olacaktır?" ve "Arzu bütünüyle tatmin edildiği için artık tarihin sonuna ulaşıldı mı?" sorularına Fukuyama, elbette ki "evet" yanıtını vermektedir. Ancak bu yanıt, liberal demokrasiler içinde hala uyuşturucu, alkol ve insan onuruna dayalı sorunların varlığını ortadan

kaldırmamaktadır. Bunun yanında sanayi devrimi öncesinde soyluların kabul etmediği bireyleri, bugünün modern liberal demokratik devletleri kabul etmektedirler. Ancak bu seferki tehlike daha yoğun gibi görünmektedir. Çünkü sanayi devrimi öncesinde bireyler birbirlerini kabul ediyorlardı şimdi ise bireyler birbirlerini kabul etmemektedirler. Diğer taraftan modern insan ‘son insan’dır (Fukuyama, 2012:385) belki, ama bu insan kendi “arzu”sunu ve “kabul görme” isteğini tatmin ettiği için bir atalet durumu söz konusudur. Nitekim modern birey rahatına düşkündür ve hiçbir şey için kendini yormamaktadır. Fukuyama’nın ifadesiyle “güneşlenen bir köpek” (Fukuyama, 2012:391) gibi bireyler kendilerinden üstün bir ereğe hizmet etmek şöyle dursun dönüp bakmamaktadırlar bile. Bu durum ise, toplumların gelişmesinde en elzem şeylerden bir tanesi olan sanat ve felsefe gibi olguların da içlerinin boşalmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan Fukuyama’nın modern “bel kemiksiz insan” olarak tasvir ettiği yaratık, “megalothymia” yani “kabul görme” olgusunun konumunu değiştirmiş, spor müsabakaları gibi içeriksiz etkinliklerle kendisini tatmin etmeye çalışmaktadır.

Son olarak incelemenin başında sorulan kitabın özünü verecek olan temel iki soruya yanıt verilecek olursa; “Bütün toplumlar için ilerleme diye bir şey vardır. Ancak Fukuyama’nın iddia ettiği gibi bu ilerlemenin sadece bir merkeze doğru yönlendirilmesi doğru değildir. Amaca yönelik bir insanlık tarihi çizilebilir ancak bu tarihin evrensel (liberal demokrasi merkezli) olduğu iddiası, çok fark edilmese de liberal demokrasiyi totaliter ya da otoriter bir yapıya sürüklemektedir. Diğer taraftan tek yönlü ilerlemede toplumların öncü kuvvetleri olan sanat akımlarının benzeşmesi durumu ortaya çıkabilir ki; bu da ilerlemenin yokluğu olarak ifade edilebilir. Nitekim bu durum son günlerde yeni bir “avangart” fikrinin çıkmaması dâhilinde sürekli eleştirilmektedir (Bolla, 2012).

KAYNAKÇA

Bolla, Peter de. (2012), *Sanat ve Estetik*, Çeviren: Kubilay Koş, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Fukuyama, Francis. (2012), *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, Çeviren: Zülfü Dicleli, Profil Yayıncılık, İstanbul.

Öztürk, Salih. & Özyakışır, Deniz. (2008), “Türkiye’de Finansal Sistemin Yapısı ve Tarihi Gelişimi”, *Türkiye’nin Ekonomi Politigi*, Editörler: Mehmet Dikkaya vd., Orion Kitabevi, Ankara, ss. 315-346.